
„NEM A KÖLTŐ HITELESSÉGE ÉRDEKEL, HANEM AZ EMBERÉ”

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR BESZÉLGETÉSE
KALI ÁGNES KÖLTŐVEL, DRAMATURGGAL

Ópia című első versesköteted megkapóan tematizálja édesapád öngyilkosságát, és azt a hiányt, amit maga után hagyott. A könyv megírása segített neked feldolgozni ezt a traumát? Mennyire terápia az írás?

Igen, segített. Vagyis az az érdekes, hogy nem is annyira az édesapám halálát segített feldolgozni. Mennyi egy halál időtartama? Nagyon kevés. Azt segített feldolgozni, ami utána volt. A gyászban segített. Azt hiszem, nagyon sokat gyászoltam apukámat. Nagyon sok idő eltelt, amíg komplett gyászban éltem. Arra az időszakra segített visszatekinteni a könyv megírása, őszintén reflektálni azokra az állapotokra. Nagyon sok írásom volt például tinédzserkorból, amiket teljesen átdolgoztam. Nem telt el olyan sok idő, mégis nagyon furcsa volt visszanézni az akkori Ágnesre, aki teljesen más, aki akkora örületköröket fut a saját tinédzserségében, a nagy szabadságában, hogy hihetetlen. Ebben volt igazából terápia: az akkori önmagammal való szembenézésben, hogy el tudjam fogadni azt a tíz évet úgy, ahogy van, minden szépségével, rondaságával együtt. Sok vita van mostanában erről, hogy terápia kell-e legyen az írás vagy sem, azt hiszem, ez most nagyon trendi téma. Miután megjelent a kötetem, sokszor meg kellett fogalmaznom ezeket a dolgokat. És persze sokszor elmondtam, hogy igen, terápia volt, de egy idő után elgondolkodtam rajta, hogy tényleg az volt-e, vagy csak bemesélem magamnak. Biztosan meg tud-e oldani valamit, vagy éppen felhasít valamit? Rájöttem, hogy nem szabad bedőlni ezeknek a trendi témáknak, van jogom eldönteni, mit jelent az írás. Számomra terápia, de nem biztos, hogy mindenkinek az, sőt. Vannak klasszikusaink, akik egy pillanatra sem így közelítettek a versíráshoz: nekik ez statement volt, valami más. A

mai napig vannak ilyenek. Nekem viszont terápia, és nem hiszem, hogy tudnám csinálni, ha nem volna az. Máskülönben nem írnék. A költészetem nagyon ki van szolgáltatva az életemnek.

Lehet verset írni vidám dolgokról?

Nem tudom. Például van egy euforikus pillanatod, amikor körül nézel, és minden nagyon szép, érzed az inspirációt, de ha elkezded leírni, az lószar – a nap visszatükröződik a tömbházablakon, vagy mit tudom én. Jó, persze, az is társul valamiféle melankóliával, egyfajta más állapottal, de nehezen tudom megfogni a szépség esztétikáját. Nem tudok szép dolgokat írni, sőt szép dolgokról sem tudok írni. Az egy másik út, az már vizuális művészet, bár abban sem szeretem a túl szép dolgokat. Ha valami szépség tud is inspirálni, azt mindig szétroncsolom írás közben.

Nemcsak költőként, de dramaturgként is aktív vagy, több színházzal működtél együtt az utóbbi években. Mi az, amit te keresel a kortárs színházban? Mit élvezel leginkább ebben a munkában?

Engem elsősorban az alkotás érdekel a színházban is, az, hogy létre tudok hozni valamit. Inspirál a rendező, a társulat, szeretek nagyon sokat beszélgetni a színészekkel, sőt azt gondolom, hogy nagyon sokat kell beszélgetni velük ahhoz, hogy igazak legyenek a mondatok, amelyeket a színpadon elmondanak. Amikor verset írok, akkor az egy bentről befelé folyamat, a színház viszont egy bentről kifelé projekt, egy folyamatos párbeszéd, közös létezés egy közös térben. Ami még nagyon érdekes, hogy én szabadúszóként dolgozom, és van úgy, hogy hónapokat töltök egy másik városban, teljesen más emberekkel egy nagy fekete dobozban. Ez egy teljesen más létállapotot ad. Nagyon sok minden változik bennem, másképp fókuszálok dolgokra, más dolgok nyílnak ki az agyamban, más dolgokra figyelek. És ez a más létállapot nekem egy folyamatos alkotói állapot, ami nagyon jó. Nem az van, hogy megírom a verset, leteszem, és elkezdek valami egészen mással foglalkozni, hanem sokáig benne vagyok egyvalamiben. Nekem nagyon fontosak ezek az alkotói állapotok, máskülönben nagyon nehezen találom a helyemet a világban.

Megpróbálsz rávezetni a színészeket, hogy szerinted hogyan közelítsék meg a szerepüket, a karakterüket, vagy egymást alakítjátok a beszélgetések során?

Egymást alakítjuk. Megnézem például, hogy hogyan beszélnek. Minden színész másképp beszél, például van, aki hadar. Ilyenkor megfigyelem, hogy milyen hangokat adok a szájába, hogyan tudom lelassítani a színpadi beszéde ritmusát. Mondjuk úgy, ha több mély magánhangzó van a replikáiban. Megfigyelem, hogyan beszél magáról szünetben egy cigi mellett. Mi-

lyen a belső ritmusa, azt a belső ritmust hogyan tudom ráírni a meglévő szövegre. Szótagokat számolok például, nagyon intenzív az egész, és egyre inkább úgy érzem, hogy ez az a forma, amelyben én tudok dolgozni. Nem tudom, hogy van-e hivatalos neve vagy kinek a dramaturgiai módszere ez, de ezek a dolgok érdekelnek. Azt a pontot keresem – és ez a költészetre is igaz –, amikor a belső ösztönös hang elkezd kifele dübörögni, és új nyelvet talál magának. Nagyon érződik szerintem egy színészen, hogy csak megtanulja és elmondja a szöveget, vagy ráül és megy vele. Persze nem sikerül mindig. De amikor sikerül, akkor egy olyan kapcsolat alakul ki emberileg is, amiért azt mondom, hogy megéri színházat csinálni.

Az első színházi munkád Maurice Maeterlinck Vakok című darabjából készült Kolozsváron Nagy Botond rendezésében, de a végleges szövegkönyvet közösen alkottátok meg többek között Samuel Beckett, Hajas Tibor, Pilinszky János és Pier Paolo Pasolini munkáit is felhasználva. Hogyan zajlott az az alkotói folyamat?

Az eredeti darab egy nagyon sötét, nagyon elvont szöveg, ettől hamar eltértünk, és monológokat írtunk a különböző részekre saját élmények alapján. Ezeket hosszú beszélgetések előzték meg. Voltak olyanok, amiket én írtam, voltak olyanok, amiket a rendező, és volt olyan is, amit a színésszel közösen írtunk. Az volt az első színházi munkám, azóta is tanulok. Nagyon érdekes folyamat volt, és nagyon jó, hogy egyből így kerültem bele. Nem az volt, hogy bekerülsz egy rendező mellé, aki megmond mindent, hogy hogyan csináld, és tényleg csak annyi a dolgod, hogy hozzád neki a kávé. Botonddal tényleg alkotótársak vagyunk, azóta már többször dolgoztunk együtt. Nagyon jó, hogy így indult az egész, mert így nem kell levetnem magamról azokat a frusztrációkat és kisebbségi komplexusokat, hogy nem vesznek emberszámba. Nem tapasztaltam ezt, és nagyon szerencsésnek érzem magam, hogy alkotótárs voltam eddig minden egyes színházi projektben.

Az együttműködésetek Nagy Botonddal a nagyszebeni Radu Stanca Színházban folytatódott, ahol a Hedda Gablert mutattátok be románul. A dramaturg munkája nagyon nyelvfüggő, mennyire volt nehéz, vagy más, amikor románul kellett ugyanazt csinálnod?

Nagyon nehéz volt. Én azért a mai napig nem tudok anyanyelvi szinten románul, mondhatni ott tanultam meg, amit megtanultam. Rettenetesen félttem az elején. Volt két asszisztensem is, és tényleg minden segítséget megkaptam a színészektől és az egész társulattól. Mindkét dolog, amivel foglalkozom, a költészet és a színház is szövegcentrikus, de nem akadémikus szinten, vagy nem úgy, mint mondjuk megszerkeszteni egy lapot vagy írni

egy elemzést. Az volt nagyon érdekes, hogy egy adott ponton, mondjuk két hét eltelte után ott Szebenben teljesen élt bennem a nyelv, és lehet, hogy nem értettem minden egyes szót, amikor beszélgettünk – bár azért a szövegkönyvből minden egyes szót tudtam –, de megértettük egymást. És tulajdonképpen ezt keresem én a nyelvben, az írásban is, amikor meg tudnak ezek a pillanatok születni. Kemény munka volt, erős adaptáció lett, teljesen 21. századira írtuk a darabot, és ez nem ment volna a színészek nélkül. Ott is meg kellett figyelmem, hogy kinek mi áll jól, mert hiába jövök a high tech új szavakkal, ha esik ki a színész szájából.

Sepsiszentgyörgyön nemrég mutatták be az Egy zabigyerek kék háttér előtt történetet mesél című előadást Radu Afrim rendezésében, annak szintén te voltál a dramaturgja. Afrimról gyakran hallani, hogy nehéz ember, hogy a színészeket nagyon megviseli egy-egy próbafolyamat vele. Milyen volt a közös munkátok?

Raduval első pillanattól megértettük egymást. Ez, tényleg nem tudom, min múlik – it's a match. Valahol a bolondságunk nagyon hasonló. Rám is mondják azt, hogy nehéz ember vagyok, vagy bonyolult, irritáló, idegesítő. Tudom én is magamról, ő is tudja magáról. De nagyon szép találkozás volt. Az előadás alapjául Molnár Ferenc *Az üvegcipője* szolgált, abból kiindulva írt Radu egy teljesen új szövegkönyvet, aminek én először a műfordítója voltam, aztán a dramaturgja. A történet egyébként nagyon sok szállal kötődik a Székelyföldhöz, nagyon sok „belső poén” van benne. Szerintem egy nagyon szép koprodukció született, érdekes, hogy mondjuk a tekerőpataki szilvapálinka hogyan tud hitelesen megjelenni Radu Afrim előadásában, aki nem sepsiszentgyörgyi, így nem ismeri annyira a helyi viszonyokat. Szóval nekem nem volt semmi nehézségem Raduval. Persze, nem tudom, színészként milyen vele dolgozni. Néha én is szarul érzem magam, mikor nagyon inspirált vagyok, és csak osztom az instrukciókat, hogy ezt csináld vagy azt csináld, és közben leesik, hogy basszus, egy emberrel beszélek. Színészként teljesen más egy próbafolyamat, mint dramaturgként.

Említetted, mennyire fontos, hogy hitelesen jelenjenek meg dolgok az előadásban. Mit jelent a művészi hitelesség számodra?

Talán azt, hogy nem érzem az alkotáson az erőltetettséget vagy azt, hogy ezt már hallottam vagy láttam valahol. Hogy nem egy betanult, nem egy futószalagon legyártott dolog. Ha belegondolok, a hitelesség rohadtul egyszerű. Nem is az a jó szó, hogy őszinteség, mert az is relatív, hanem valami olyasmi, ami tényleg belülről jön. Amikor a mímelés eltűnik, nekem ott kezdődik a hitelesség bármilyen művészeti ágban. Ne érezzem azt, hogy mímelt

az a dolog, lássam mögötte az alkotót, lássam, hogy szinte belehalt. Ez igazából egyéntől függ, nem az alkotótól: nem a költő hitelessége érdekel elsősorban, hanem az emberé.

Ha már visszatértünk a költészethez, szerinted egy költőnek mennyire kell kíméletlenül őszintének lennie, kitárulkoznia a verseiben? Mi az, amit még megmutatsz, és mi az, amit már nem?

Az a jó a versben, hogy valószínűleg magának az alkotónak sokkal drasztikusabbnak tűnik ez a kitárulkozás. Ez egy belső harc. Talán ezen múlik a hitelesség. Kívülről az olvasó nem látja, és nem is kell, hogy lássa mindig, mi a személyes a versben. Nem a szó szoros értelemben vett élvezetéről van szó, nem a beleket látják, nem a testet, hanem az érzéseket és állapotokat. Az alkotó döntése, hogy mennyire őszinte, mennyire mer az lenni. De nagyon fontos, anélkül nem megy, anélkül csak mímelés lesz. Viszont azt is gondolom, hogy a hitelesség még nem garancia arra, hogy művészileg jó dolgot csináljunk. Nem tudom, hogy még mi kell hozzá, nem tudnék receptet mondani, de azt hiszem, nem elég az, ha csak hitelek vagyunk.

Fel kell tölteni tartalommal? Üzenni kell valamit? Egyáltalán szabad, hogy legyen egy előre kifundált üzenete egy írásműnek vagy bármilyen művészeti alkotásnak?

Fel lehet tölteni, engem nem zavar, ha van üzenet. Nagyon jellemző a kortárs irodalomra az üzenetátadás, a külső szemlélő pozíciójából írni fontos témákról. Szerintem nem baj az, hogy írások jelennek meg a menekültekről, klímaváltozásról, sőt jó, fontosnak tartom, de én például nem tudom ezt csinálni. Nem tudnék csak azért írni, hogy egy általános üzenetet átadjak. Soha nem akartam próféta lenni, nincsenek világmegváltó gondolataim, nem hiszek a prófétákban. Veszélyes az, amikor valaki elkezd elhinni magáról, hogy próféta, és üzennie kell. Láttunk már pár ilyen a világtörténelemben, és nem lett jó vége egyiknek sem.

Mik a fontos témák szerinted?

Például borzasztó, hogy a feminizmus még mindig egy szitokszó. Nem tudom felfogni, hogy a feministák közellenségnek minősülnek. Azt hiszem, engem ez bánt a legjobban, mert elég sokszor érzékelem, hogy milyen hátrányok származnak abból, hogy fiatal nő vagyok, hogy mennyire vesznek komolyan akár alkotóként, akár személyként. Ez szerintem egy nagyon fontos téma, fel kéne már ébrednünk. Ráadásul a nőkhöz való viszonyulásból nagyon sok minden következik: innen jutunk a családon belüli erőszakhoz, a nemi erőszakhoz, sőt a férfiak különböző frusztrációihoz is a nőkkel kapcsolatban, amiket otthonról hoznak, amikbe belenőttek. A másik ilyen a

szemfényvesztés. Bár ez nem új, az emberek mindig is vágytak a szemfényvesztésre. Csak most már több csillogó-villogó dolgunk és több masinánk van ahhoz, hogy jobban működjék. Nem is értem, hiszen olyan okos dolgokat csinál az emberiség, és mégis olyan buták vagyunk, hogy megáll az eszem. Ott van egy csomó nyűg a nyakunkon: a nemzeti önérzetbe oltott kisebbségi komplexus, az eltorzult vallási nézetek, ezt látom minden harmadik emberen. Nem vagyunk képesek abba belegondolni, hogy milyen aprócska pont a Föld a világegyetemben, úgy csinálunk, mintha nem ugyanolyanok volnánk, és nem ugyanonnan jönnénk.

Politikai szemfényvesztésre gondolsz?

Politikaira is, meg társadalmira is. Nem akarom ennyire különválasztani a dolgokat. Már csak azért sem, mert félek. Nem akarok egyszer csak arra ébredni, hogy az én életemet is leuralta a politika, hogy már én sem tudok kimenni a barátaimmal, és anélkül váltani pár szót, hogy ne ott lyukadnánk ki, mi a helyzet Magyarországon, vagy mi a helyzet itt politikai vonalon. Fontos, hogy figyeljünk ezekre a dolgokra, de az sem egészséges, ha folyton ez megy, és sajnos az értelmiségi is be tud dőlni ennek a szemfényvesztésnek, és csak ezzel foglalkozik. Pedig a politikusok, a pártok jönnek és mennek, nem hiszek abban, hogy örökre maradnak. Nem erről szól az élet szerintem, nem szabad, hogy ez határozza meg a mindennapokat.

Úgy érzed, hogy a magyarországi politikai diskurzus túlságosan átszívárog Erdélybe is?

Jelen pillanatban sokkal szívesebben élek Erdélyben, mint Magyarországon. Gyomoridegem van, ha át kell lépni azt a határt, pedig rengeteg nagyon jó barátom él ott. Mocsárszerű az egész, beleragadtak az emberek. Nem lehet könnyű, nem azt mondom, de én nem hiszek abban, hogy attól lesz jobb a világ, ha egyfolytában felháborodott Facebook-posztokat írogatunk. Szerintem többet segítene az embereknek, ha leülnének meditálni ahelyett, hogy a Facebookon fröcsögnek. Legalább a saját életednek legyen tétje, mert ha folyamatosan csak a politikával foglalkozol, akkor nem lesz.

Tehát a túlzásba vitt aktivizmus is veszélyes.

Valahogy úgy kéne megtanulnunk közösségben élni, hogy olyan egyének tudjunk maradni, akik tudnak valamit adni. Azt hiszem, akkor veszélyes az aktivizmus bármiért is, amikor elfelejted a saját emberi értékedet, és a másik ember értékét. Amikor láthatatlan, ezerfejű szörnyek ellen kezdünk el harcolni. Amikor elfelejtünk az emberek szemébe nézni, és elfelejtjük, hogy mindkét oldalon ugyanaz van. És nem azt mondom, hogy mindenki-

nek meg kell bocsátani, vagy hogy mindenkit el kell fogadni, ebben én sem hiszek. De nem felejthetjük el, hogy a másik is egy emberi lény.

Mikor mutattad meg az első verseidet a nagyapádnak, Farkas Árpádnak?

Szerintem olyan harmadikos koromban. Sőt a nagytatám a múltkor mutatott meg egy verset, amit még elsős koromban írtam, és ő megőrizte – de nagyon gáz. Az volt a címe, hogy *Románóra*, és így szólt: „Románórán sok a román, / én nem bírom egyáltalán.” Ez volt az első versem. Arra viszont emlékszem, amikor először írtam egy „komoly” verset, ez nagyon megmaradt. Negyedikben volt, azt hiszem, és halottak napja volt. Épp a napokban jött elő ez az emlék: a tancim valamit magyarázott arról, mi a különbség a próza és a líra között. És akkor én írtam egy prózaverset a halottak napjáról. Sajnos, nincs meg, és nem is emlékszem rá, de arra a hangulatra most is, amiből megszületett.

Te már abban a korban tudtad, mi a prózavers?

Hát hallottam róla – bár a mai napig sem ismerem pontosan ezeket a definíciókat. Viszont én gyerekként nagyon sokat lógtam a felnőttekkel. Aztán később sok mindent be kellett pótolnom, mert ennek az a hátránya, hogy folyton ott ülsz, figyeled, miről beszélnek a felnőttek, megjegyzel dolgokat, elképzelsz dolgokat, nagy beszélgetéseknek vagy a tanúja, de aztán rájössz egy adott ponton, hogy semmit sem tudsz semmiről. Hallasz furcsa szavakat, de nem érted őket. Nagyon felszínes tudás ez. Ami egyébként nem baj, mert lehet aztán mélyíteni. Például a *Bűn és bűnhődés* érzelmi világát sokkal hamarabb érzékelttem bizonyos beszélgetésekből, minthogy elolvastam volna a regényt. Örülök annak, hogy értelmiségi családból jövök, rengeteget kaptam, de ez nem elég. Sokszor még tévútra is vihet.

Nagyapád próbált terelgetni, beszélgettetek a verseidről?

Persze, sokat beszélgettünk róluk, nagyon figyelmesen olvasta a verseimet. Adott tanácsokat, mondta, hogy a szakmát meg kell tanulni, megkaptam például Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs *A tünékeny alma* című könyvét, de soha nem mondta azt, hogy legyél ilyen vagy olyan. Teljes szabadságot adott nekem.

Mik a legközelebbi terveid?

Hogy túléljem ezt a színházi évadot. Januárban kezdtünk dolgozni Hudi Lászlóval Gyergyószentmiklóson, utána Kolozsváron csináljuk meg Ibsen *Nóráját* Nagy Botonddal, aztán jön Temesvár, Szeged és Sepsiszentgyörgy. Közben verseket is írok, de sokat veszekszem magammal. Egyszerűen félek beféjezni őket. De, azt hiszem, még le kell ülepednie az első kötetnek is.